

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده سینما و تئاتر

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

عنوان

بررسی شخصیت‌های سه نمایش‌نامه تنسی ویلیامز

براساس نظریه تحلیل رفتار متقابل اریک برن

استاد راهنما

سرکار خانم شیرین بزرگمهر

عنوان بخش عملی

نمایشنامه انتخاب آخر

استاد راهنمای بخش عملی

سرکار خانم شیرین بزرگمهر

نگارش و تحقیق

مریم زمانی

شهریور ماه 92

چکیده

نظریه تحلیل رفتار متقابل یک نظریه روان‌شناسی اجتماعی است که توسط اریک برن مطرح شده است. این نظریه شخصیت را در چهار سطح مورد بررسی قرار می‌دهد، که عبارتند از: تحلیل سازه‌ای یا تحلیل شخصیت فرد، که شامل مجموعه ویژگی‌هایی است که هویت فرد را می‌سازد. دومین جنبه تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل رابطه‌ی فرد با دیگری و روابط بین افراد است، تحلیل بازی‌ها یا تحلیل رفتار متقابل پنهانی که برای فرد دارای نتیجه است. سومین جنبه بخشی از مناسبات انسانی را به تصویر می‌کشد که هدفمند و برنامه‌ریزی شده است و به دلیل همین ساختارمند بودنش می‌تواند نقش عمده‌ای در ساختار و طرح نمایشنامه داشته باشد، و تحلیل نمایش‌نامه یا پیش‌نویس زندگی آخرین بخشی است که از آن می‌توان به عنوان تحلیل داستان خاص زندگی فرد که او بازیگر اصلی آن است نام برد. این پژوهش در نظر دارد قابلیت این نظریه را در بررسی ویژگی‌های شخصیت‌های نمایشنامه مورد تحلیل قرار داده، و پویایی روابط میان آن‌ها را تفسیر نماید. روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی - تحلیلی است، و شخصیت‌ها و روابط میان آن‌ها را در سه نمایشنامه از تنسی ویلیامز مورد بررسی قرار می‌دهد تا نشان دهد که چگونه شخصیت‌های یک نمایشنامه و آن چه به واسطه آن‌ها رخ می‌دهد می‌تواند مبنای طرح نمایشنامه قرار گرفته و حوادث آن را پیش ببرد. که این امر خود روشنگر چگونگی تأثیر خصایص شخصیت‌ها و انگیزه‌های آن‌ها بر ساختار طرح نمایشنامه است. همچنین پرداختن به این نکته که چگونه پیروی از اصول این نظریه می‌تواند به ساختار نمایشنامه قوام بیشتر، در جهتی که هماهنگ با ساختار روانی انسان است ببخشد. چنانچه این پژوهش نشان داد که، چگونه در نمایشنامه باغ وحش شیشه‌ای آن چه این نظریه به عنوان نمایش‌نامه زندگی می‌شناسد، در قالب نمایش‌نامه زندگی لورا بر کلیت این اثر سایه می‌افکند. و یا در نمایشنامه اتوبوسی به نام هوس چگونه درگیری دو حالت من والد بر سر کسب قدرت و غلبه بر دیگری بازی‌ای را شکل می‌دهد که در نهایت به خشونت می‌انجامد. و در سومین اثر یا نمایشنامه گربه روی شیروانی داغ به نمایشنامه‌ای پرداخته می‌شود که طرح داستانی آن تنها براساس روابط متقابل میان شخصیت‌هایش شکل گرفته است. در پایان باید گفت براساس آن چه در این پژوهش به دست آمد می‌توان این نظریه را نیز چون دیگر نظریات روان‌شناسی ابزاری دانست که می‌تواند جهت تجزیه و تحلیل و نقد نمایشنامه به کار برده شود.

واژگان کلیدی: شخصیت، نظریه تحلیل رفتار متقابل، اریک برن، نمایشنامه‌های تنسی ویلیامز.

چکیده

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات پژوهش: مقدمه

- 1-1 بیان مسأله 1
1-2 اهداف تحقیق 2
1-3 پرسش‌های تحقیق 2
1-4 مطالعات انجام شده 3
1-5 پیش فرض‌ها 3
روش تحقیق 3

فصل دوم: چهارچوب نظری: تحلیل رفتار متقابل

- مقدمه 5
پیشینه 5
نظریه تحلیل رفتار متقابل 6
3-1 سطح اول: تحلیل سازه یا شخصیت 8
تشخیص حالات شخصیتی 11
آسیب‌شناسی حالات شخصیتی 12
3-2 سطح دوم: تحلیل ارتباط متقابل 12
سازماندهی زمان 16
نوازش 17
وضعیت‌های چهارگانه 17
3-3 سطح سوم: تحلیل بازی‌های روانی 19
طبقه‌بندی بازی‌ها 20
انواع بازی‌ها 20
مثلث کارپمن 23
3-4 سطح چهارم: تشخیص نمایش‌نامه زندگی 23
تشخیص نمایش‌نامه زندگی 24
نقش‌های نمایش‌نامه زندگی 24
انواع نمایش‌نامه زندگی 25

25	بازدارنده‌ها
26	سوق دهنده‌ها
27	سرانجام سخن

فصل چهارم: بدنه پژوهش - یافته‌ها و بحث

29	مقدمه
31	1-4) بررسی شخصیت‌های نمایشنامه باغ وحش شیشه‌ای براساس نظریه تحلیل رفتار متقابل
55	2-4) بررسی شخصیت‌های نمایشنامه اتوبوسی به نام هوس براساس نظریه تحلیل رفتار متقابل
74	3-4) بررسی شخصیت‌های نمایشنامه گربه روی شیروانی داغ براساس نظریه تحلیل رفتار متقابل

فصل پنجم: نتیجه‌گیری

105	بحث و نتیجه‌گیری
106	پیشنهادها و محدودیت‌ها
108	فهرست منابع
	بخش عملی
111	نمایشنامه انتخاب آخر

فصل اول

کلیات پژوهش

1 - 1 بیان مسأله

روان‌شناسی از جمله علمی است که بسیاری از نظریه‌های آن در بررسی آثار ادبی به کار رفته است، و هرکدام به نوبه خود جنبه خاصی از ویژگی‌های یک نمایشنامه و یا شخصیت‌های آن را به نمایش گذارده است، نظریه تحلیل رفتار متقابل نیز یکی از نظریه‌های روان‌شناسی در حیطه روان‌شناسی اجتماعی است که توسط اریک برن (1985) مطرح شده است. این نظریه به شخصیت و روابط میان فردی می‌پردازد، و از آن‌جایی که ماهیت درام هم پرداخت انسان و زندگی اوست. چنانچه ارسطو در فن شعر خود کلیه هنرهای نمایش را تقلید می‌داند و تقلید را نیز توصیف کردار اشخاص «کسانی که تقلید می‌کنند کارشان توصیف کردارهای اشخاص است...» (زرین کوب، 1387: 114)، که این خود گویای اهمیت شخصیت و شخصیت‌پردازی در نمایش است، و از آن‌جایی که نظریه تحلیل رفتار متقابل نیز به ساختار شخصیت و روابط میان انسان‌ها می‌پردازد. می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که این نظریه نیز قابلیت آن را دارد که در سطحی وسیع در بررسی نمایشنامه‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

نظریه تحلیل رفتار متقابل از جمله روش‌های پرکاربرد در روان‌شناسی و مشاوره می‌باشد. این نظریه بر چند اصطلاح کلیدی استوار است، و در چهار سطح به تحلیل شخصیت می‌پردازد: تحلیل سازه‌ها یا تحلیل شخصیت فرد، تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل رابطه فرد با دیگری و روابط بین افراد، تحلیل بازی‌ها یا تحلیل رفتار پنهانی که برای فرد دارای نتیجه است، و تحلیل نمایش‌نامه یا پیش‌نویس زندگی. این سطوح در تحلیل رفتار متقابل به صورت یک زنجیره عمل می‌کند که مجموع آن‌ها خصوصیات شخصیتی فرد را شکل داده و در تحلیل رفتار در سه سطح تفکر، احساس و رفتار مورد بررسی قرار می‌گیرد. هرگاه پیوستگی این زنجیره مورد تهدید از هم گسیختگی قرار گیرد، فرد نیز در سه سطح یاد شده نیز دچار از هم گسیختگی می‌شود.

بر همین اساس و قابلیت بالایی که این نظریه در بررسی پویای شخصیت‌های یک نمایشنامه دارد، پژوهش حاضر شکل گرفته و در نظر دارد با استفاده از این نظریه به بررسی نمود حالت‌های شخصیتی در شخصیت‌های سه نمایشنامه با نام‌های باغ وحش شیشه‌ای، اتوبوسی به نام هوس و گربه روی شیروانی داغ اثر تنسی ویلیامز بپردازد و روابط میان افراد را تحلیل کرده و به سطوح زیرین این روابط یا بازی‌های که میان آن‌ها در جریان است پی ببرد. هم‌چنین تأثیر نمایش‌نامه زندگی شخصیت‌ها و نقشی که این نمایشنامه در پیشبرد طرح داستان دارد را نمایان سازد. نقشی که بی‌شک راه را برای تجزیه و تحلیل هم‌چنین دریافت ویژگی‌های خاص نهفته در آثار باز خواهد کرد.

2-1) اهداف تحقیق**1-2-1) هدف اصلی**

بررسی کارایی نظریه تحلیل رفتار متقابل در تبیین شخصیت‌های سه اثر از تنسی ویلیامز

2-2-1) اهداف فرعی

باتوجه به آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد، تحقق اهداف زیر مورد انتظار می‌باشد.

1) تبیین شخصیت‌های نمایشنامه باغ وحش شیشه‌ای در چهار سطح:

- تحلیل سازه‌ها یا شخصیت
- تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل روابط بین شخصیت‌ها
- تحلیل بازی‌ها یا تحلیل رفتار پنهانی
- تحلیل نمایش‌نامه زندگی

2) تبیین شخصیت‌های نمایشنامه اتوبوسی به نام هوس در چهار سطح:

- تحلیل سازه‌ها یا شخصیت
- تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل روابط بین شخصیت‌ها
- تحلیل بازی‌ها یا تحلیل رفتار پنهانی
- تحلیل نمایش‌نامه زندگی

3) تبیین شخصیت‌های نمایشنامه گربه روی شیروانی داغ در چهار سطح:

- تحلیل سازه‌ها یا شخصیت
- تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل روابط بین شخصیت‌ها
- تحلیل بازی‌ها یا تحلیل رفتار پنهانی
- تحلیل نمایش‌نامه زندگی

3-1) پرسش‌های تحقیق

با توجه به اهدافی که پژوهش حاضر در نظر دارد، سوالاتی به شرح زیر مطرح می‌گردد.

1) سازه‌های شخصیت، روابط بین شخصیت‌ها، بازی‌ها و نمایش‌نامه‌زندگی چه‌گونه در

شخصیت‌های نمایشنامه باغ وحش شیشه‌ای متجلی می‌شود؟

2) سازه‌های شخصیت، روابط بین شخصیت‌ها، بازی‌ها و نمایش‌نامه‌زندگی به چه شکل در

شخصیت‌های نمایشنامه اتوبوسی به نام هوس نمود پیدا می‌کند؟

3) سازه‌های شخصیت، روابط بین شخصیت‌ها، بازی‌ها و نمایش‌نامه‌زندگی از چه طریقی در شخصیت‌های نمایشنامه گربه روی شیروانی داغ تحلیل می‌شود؟

4 - 1) مطالعات انجام شده

نظریه تحلیل رفتار متقابل توسط اریک برن در کتابی با نام تحلیل رفتار متقابل (1373) مطرح شد برن در این کتاب به طرح و تبیین این نظریه همچنین عناصر و ساختار تشکیل دهنده آن می‌پردازد، این نظریه روان‌شناسی از جمله نظریاتی است که تاکنون به‌طور مشخص در تحلیل نمایشنامه‌ای به کار نرفته است. هرچند به‌طور وسیعی در روان‌شناسی و حیطه روابط میان فردی کاربرد داشته، که از سطح حالات نفسانی گرفته تا بازی‌هایی که میان شخصیت‌ها در جریان است. نظریات برن در مورد تحلیل رفتار متقابل توسط دیگر روان‌شناسان چون جونز و استوارت (1383) در کتابی با نام روش‌های نوین در روان‌شناسی تحلیل رفتار متقابل بسط و گسترش یافت و بیش از پیش به صورت کاربردی در روان‌شناسی به کار گرفته شد. این نظریه که با نام TA نیز شناخته می‌شود به عنوان یکی از اصول اساسی در جلسات مشاوره و در رابطه با ارتباط میان مراجع و درمانگر همچنین اعضای گروه درمانی مطرح است (احمدی، 1384). از دیگر عناصر این نظریه که برن به‌طور خاص به آن پرداخته، بازی‌هایی است که میان انسان‌ها در جریان است و برن از این بازی‌ها در کتابی با نام بازی‌ها و روان‌شناسی روابط انسانی (1369) نام برده است.

5 - 1) پیش فرض‌ها

با استفاده از نظریه تحلیل رفتار متقابل که به بررسی شخصیت‌ها در چهار سطح می‌پردازد. می‌توان شخصیت‌های سه نمایشنامه باغ‌وحش شیشه‌ای، اتوبوسی به نام هوس و گربه روی شیروانی داغ را تحلیل کرد.

6 - 1) روش تحقیق

پژوهش حاضر کیفی، توصیفی - تحلیلی است و چهارچوب نظری آن برپایه نظریه تحلیل رفتار متقابل که توسط اریک برن مطرح شده، می‌باشد. در این پژوهش از تکنیک کتابخانه‌ای و پژوهش‌های علمی بهره گرفته می‌شود.

فصل دوم

نظریه

تحلیل رفتار متقابل

چهارچوب نظری

مقدمه

اریک برن¹ یکی از مشهورترین روان‌پزشکان معاصر است. او در 10 می 1910 در شهر مونترال کانادا متولد شد. نام اصلی او اریک لئونارد برنشتاین² بود که بعد از این که تبعه آمریکا شد نامش را به اریک برن تغییر داد. پدر اریک برن پزشک عمومی و مادرش نویسنده بود. او بعد از مرگ پدر و به تشویق مادر وارد دانشکده پزشکی شد و بعد از دریافت درجه دکترا در سال 1935 برای گذراندن دوره تخصصی روان‌پزشکی به آمریکا رفت. برن در سال‌های 1964 کتاب (بازی‌ها) را به چاپ رساند که یکی از پرفروش‌ترین کتاب‌های دهه‌ی 70 شد، در سال 1943 به عنوان روان‌پزشک به ارتش پیوست. پس از پایان جنگ به فضای علمی برگشت او شاگرد اریکسون³ بود و علاقه بسیاری به نوآوری در روان‌شناسی فرویدی داشت، او در سال 1985 مقاله خود با عنوان «تحلیل رفتار متقابل»، روشی بدیع و کارا برای «گروه درمانی» را منتشر کرد مقاله‌ای که مبنایی بود برای نظریه جدید او که بعدها با عنوان «تحلیل رفتار متقابل» یا TA شناخته شد، و از این سال تا 1970 که دیده از جهان فروبست سال‌های بسیار پرکاری داشت (به نقل از دادگستر، 1983).

پیشینه نظریه

از میان نظریاتی که در بررسی نمایشنامه به عنوان یک فرم ادبی مطرح هستند نظریه‌های روان‌شناسی یکی از مهمترین آن‌ها است، زیرا که نظریه‌های روان‌شناسی از یک سو در بررسی شخصیت بسیار تخصصی و از سوی دیگر ابزاری مناسب برای سنجش آن است. نظریه‌های روان‌شناسی هرکدام با توجه به این که کدام جنبه از وجوه شخصیت آدمی را مورد بررسی قرار می‌دهد، جلوه‌ای جدید از اثر را به نمایش می‌گذارد. شاید نظریه فروید اولین نظریه روان‌شناسانه باشد که به قلمرو تحلیل نمایشنامه وارد شد. درباره این نظریه باید گفت فروید در نظریه‌اش بر جنبه‌های ناهشیار روان انسان تأکید دارد. و اثری که با این دیدگاه مورد بررسی قرار می‌گیرد دو نکته را مورد توجه قرار می‌دهد یکی کشف انگیزه‌های ناهشیار، و دیگری آن‌چه به عنوان نماد در یک نمایشنامه نمود پیدا می‌کند. اما نظریه‌ای که پژوهش حاضر به آن می‌پردازد نظریه «تحلیل رفتار متقابل» یا TA می‌باشد. این نظریه توسط اریک برن مطرح شده. این نظریه اگرچه بنابر نظر بنیان گذارش پیوندی با روان‌کاوی و فروید و نظریات مبتنی بر آن ندارد اما شباهت‌های غیر قابل انکاری میان این نظریه و دیگر نظریات

¹ Eric Berne

² Eric Leonard Bornstein

³ یکی از شاگردان فروید و از نو فریدی‌ها بود که تغییر و رشد انسان در طول عمر را مطرح ساخت. او مراحل رشد را به 8 مرحله که از نظر ماهیت باهم متفاوت هستند، تقسیم کرد (به نقل از سید محمدی، 1389: 29 - 27).

روان‌کاوی وجود دارد. برن هم مانند فروید نظریه‌اش را بر پایه سه ساختار کودک، بالغ و والد بنا کرده که شباهت زیادی با سه سطح شخصیت فروید یعنی نهاد¹، خود² و فراد خود³ دارد با این تفاوت که سه ساختار برن در بخش خود فروید قرار دارد.

نظریه پرداز دیگری که برن تحت تأثیر او قرار داشته آدلر⁴ است. نخستین ویژگی‌ای که در نگاه اول میان این دو نظریه قابل مشاهده می‌باشد دیدگاه اجتماعی هر دو نظریه است که فرد را در مجموعه روابط است با محیط مورد بررسی قرار می‌دهد. علاوه بر این برن در اصطلاح نمایش‌نامه زندگی با آدلر که از آن تحت عنوان سبک زندگی نام می‌برد نیز مشترک است، با این تفاوت که نمایش‌نامه زندگی برن دارای ساختار و جزئیات بیشتری نسبت به سبک زندگی آدلر می‌باشد. شباهت دیگری که میان این دو نظریه وجود دارد در یکی از وضعیت‌های چهارگانه برن با عنوان «من خوب نیستم» است که با اصطلاح احساس حقارت آدلر است که مبنای نظریه او را تشکیل می‌دهد.

نظریه تحلیل رفتار متقابل

با توجه به رفتار افراد چه در تنهایی و چه زمانی که با دیگران در ارتباط هستند می‌توان سه نوع عملکرد ویژه را در آن‌ها مشاهده کرد، عملکردهایی که در همه‌ی احوالات فرد اعم از رفتار حالات چهره صدا و محتوای کلام گرفته تا دیگر جنبه‌های رفتاری که نمود بیرونی دارند. نظریه تحلیل رفتار متقابل⁵ این رفتارها را در قالب سه ساختار در شخصیت فرد مورد بررسی قرار می‌دهد. «برن آن‌ها را روان برونی⁶، روان جدید⁷ و روان قدیم⁸ می‌نامد که به زبان عامیانه، این سه دسته حالت من⁹ را به ترتیب والد، بالغ، و کودک می‌گویند» (فصیح، 1373: 20). هر فرد در زندگی روزمره خود خواه جنبه بیرونی داشته باشد یا نه همواره در یکی از این سه حالت به سر می‌برد. در واقع تحلیل رفتار متقابل را می‌توان شیوه‌ی تحلیل ارتباطی، به روشی عقلانی دانست. «این شیوه به فرد کمک می‌کند تا شیوه‌ای را به کار ببرد که او را در درک بازی‌ها و بینش از رفتار خودش یاری می‌دهد» (2013) (Emam Jomeh Zadeh, Gorji, Javadzadeh). «این نظریه شخصیت را در چهار سطح مورد بررسی قرار می‌دهد، تحلیل سازه‌ای¹⁰ یا تحلیل شخصیت فرد، تحلیل رفتار متقابل یا تحلیل رابطه‌ی

¹ Id

² Ego

³ Super ego

⁴ آدلر از شاگردان فروید بود که بعدها از او جدا شد و مکتب روان‌شناسی فردی را بنیان گذاشت (جوادی و کدیور، 1386: 112)

⁵ Transactional Analysis

⁶ Exteropsychic

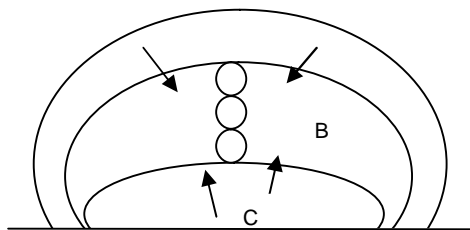
⁷ Neopsyche

⁸ Archeo psychic

⁹ این حالات من حالات نفسانی در سه سطح کودک، بالغ و والد هستند، که در اینجا از آن‌ها تحت عنوان حالات شخصیت نام برده می‌شود.

¹⁰ Structural analysis

فرد با دیگری و روابط بین افراد، تحلیل بازی‌ها¹ یا تحلیل رفتار متقابل پنهانی که برای فرد دارای نتیجه است.

شکل 3-1: هسته درون

(A) هسته درون
(B) حالت های من یا شخصیتی
(C) والدین و جانشینان آنان و عوامل محیطی

تحلیل نمایش‌نامه زندگی یا تحلیل داستان خاص زندگی فرد که او بازیگر اصلی آن است» (سلامت، زمانی، الهیاری، 1386). «درکل به نظر می‌رسد این نظریه برای به‌دست آوردن آگاهی مخصوصاً در زمینه دستیابی به نمایش‌نامه² یا پیش‌نویس زندگی یا به عبارتی اطلاعات نمایش‌نامه زندگی به کار می‌رود» (Cornell, 2008).

هر فرد هنگام تولد با نیرویی درونی و غریزی به دنیا می‌آید که از آن تحت عنوان هسته درون³ یاد می‌شود این هسته منبع انرژی و هیجانات فرد است و پیش از این که تحت تأثیر تربیت محیط قرار گیرد منبع خلاقیت، کنجکاوی و بصیرت فرد نیز به شمار می‌رود. هسته درون منبع انرژی روانی⁴ در انسان است و همواره به صورت پویا در ساختارهای مختلف شخصیت در جریان است و عامل وحدت بخش شخصیت به شمار می‌رود. کم‌کم با رشد کودک و برخورد او با محیط بخش‌های دیگر شخصیت نیز شکل می‌گیرند ابتدا کودک که نزدیکترین بخش به هسته درون است و به نوعی می‌توان گفت انتقال دهنده انرژی روانی از هسته درون به دیگر بخش‌های شخصیت است. با شکل‌گیری بالغ و توانایی کودک برای دریافت اطلاعات از محیط کودک با درونی کردن ارزش‌های والدین والد درونی خود را شکل می‌دهد و پس از آن است که می‌توان گفت کودک تا هفت سالگی ساختارهای درونی خود را ساخت بخشیده است. ساختارهایی که به عنوان یکی از سطوحی که باید به آن پرداخته شود مورد بررسی قرار می‌گیرد. «ویژگی منحصر به فرد این ساختارها در این است که افراد می‌توانند به‌طور مداوم و متناسب با شرایط موقعیت در یکی از این حالات شخصیتی قرار گیرند» (Corey, 2009).

¹ Game analysis

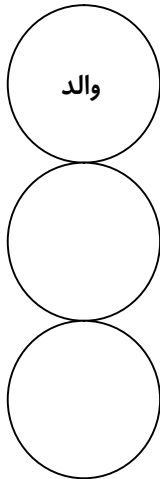
² Script analysis

³ Core

⁴ Psychic energy

3-1) سطح اول: تحلیل سازه یا شخصیت

حالات شخصیت در تئوری تحلیل رفتار متقابل به سه بخش شخصیت هر فرد که شامل مجموعه‌ای از افکار، احساسات و رفتارهاست، گفته می‌شود و شامل سه حالت «والد»، «بالغ» و «کودک» است (بهرامی موید، 240:1384). «افراد می‌توانند برحسب موقعیت حالت‌های نفسانی مختلفی را تجربه کنند که این امر آگاهی آن‌ها را از حالات شخصیتی شان بیشتر و هیجانات مثبت و منفی در این حالات را تقویت می‌کند» (Guey, 2012).

شکل 3-2: شخصیت والد

شخصیت والد¹:

والد احساسات، طرز تفکر و رفتارهایی است که از منابع بیرونی مانند والدین و جانشین آن‌ها در شخصیت فرد ضبط و ثبت می‌شود. «البته همه آن‌چه از والدین آموخته می‌شود مفید نیستند و گاهی هرگز به کار نمی‌روند» (Solomon, 2003). کودکان رفتارها و گفتار والدین

و جانشین آن‌ها را فارغ از این که درست یا غلط باشد به عنوان قوانین غیر قابل تغییر فرض کرده و به عنوان جزئی از شخصیت خود آن را ذخیره می‌کنند. «شکل‌گیری حالت من والد در کودکان تحت تأثیر دو چیز است یکی چیزهایی که از طریق والدین در کودک نهادینه می‌شود و دیگری فرهنگ و محیط اجتماعی که فرد در آن زندگی می‌کند» (Pitman, 1984). در شخصیت والد و در هر فرد می‌توان دو بخش را بازشناسی کرد یکی والد حمایتگر² و دیگری والد انتقادگر³ که می‌تواند جنبه مثبت یا منفی داشته باشند. دو حالت والد و جهت‌گیری مثبت و منفی آن‌ها در ترکیب با یکدیگر چهار حالت والد را به وجود می‌آورند که به عبارت زیر می‌باشد.

1) والد حمایتگر مثبت: پیام‌های این والد دستوراتی در خصوص پرورش جسمانی و روانی کودک است.

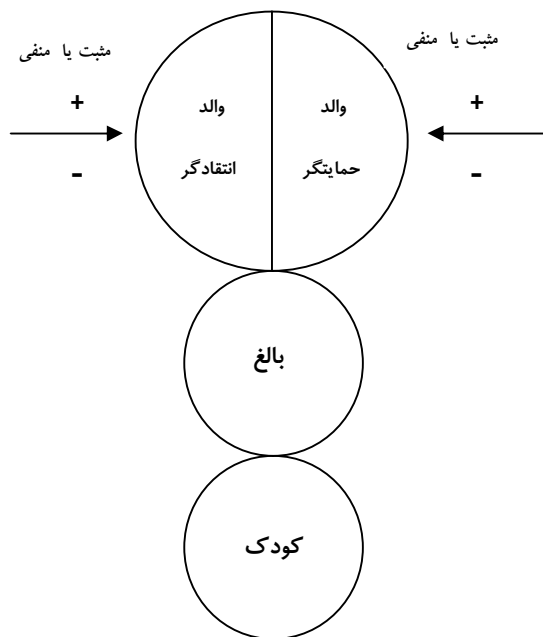
2) والد حمایتگر منفی: دستورات این والد حالت مسدود کننده دارد که به صورت حمایت افراطی نمود پیدا می‌کند.

3) والد انتقادگر مثبت: پیام‌های این والد نیز دستورانی در خصوص پرورش جسمانی و روانی کودک است اما این دستورات به صورت آمرانه ارائه می‌شوند.

¹ parent

² Nurturing parent

³ Controlling parent

شکل 3-3: تقسیمات والد

4) والد انتقادگر منفی: این والد دستورات مسدود کننده خود را به صورت تحقیر آمیز ارائه می دهد. «سرنخ‌های والد به دو صورت بدنی و کلامی هستند. سرنخ‌های بدنی از قبیل؛ اخم، چین و چروک پیشانی، لب‌های به هم فشرده، سر تکان دادن، نگاه ترس‌آور، انگشت روی لب‌ها نهادن، دست‌ها را به هم مالیدن، صدای نیچ نیچ در آوردن، سرنخ‌های کلامی از قبیل؛ می‌خواهم ته این موضوع را در بیاورم، برای اولین بار و آخرین بار می‌گویم، جانم به لب رسیده، دیگر نمی‌توانم صبر کنم، گوش کن و همیشه یادت باشد، چند دفعه به تو بگویم، و...» (احمدی، 1384: 108). «ویژگی

این سرنخ‌ها این است که از طریق آن‌ها می‌توان به گذشته فرد براساس آنچه امروز انجام می‌دهد دست یافت بدون این که نیازی به جستجوی تاریخچه فرد وجود داشته باشد» (Guey, 2012).

شخصیت بالغ¹:

«بخشی از شخصیت است که به جمع آوری یا ارائه اطلاعات می‌پردازد و اطلاعات دریافتی از محیط یا درون شخص را ارزیابی کرده، احتمالات را می‌سنجد و دارای قدرت استدلال و منطق است» (بهرامی موید، 1384: 236). در زندگی بیشتر فعالیت‌هایی که با دریافت اطلاعات و واقعیت‌سنجی در ارتباط است از طریق بالغ انجام می‌شود. «بالغ را می‌توان تنظیم کننده والد و کودک در برخورد با واقعیت دانست» (Pitman, 1984: 13). بالغ اطلاعات والد را بررسی می‌کند تا ببیند این اطلاعات معتبر، صحیح و امروزی‌اند یا قدیمی شده‌اند، سپس آن‌ها را رد یا قبول می‌کند. از سوی دیگر بررسی اطلاعات «کودک» نیز بر عهده بالغ است، بررسی این امر که آیا این احساس‌ها مناسب زمان و حال است یا این که مجموعه اطلاعات آن‌هاست.

«سرنخ‌های بالغ شامل حالات بدنی مانند؛ توجه به طرف مقابل، به نشانه گوش دادن، حرکات چشم و صورت، متوجه فرد دیگری بودن. سرنخ‌های کلامی آن شامل؛ به کار بردن جملاتی که مشتمل بر چرا، چه، چه کسی، چه طور، چه قدر، از چه طریق، احتمالاً، من فکر می‌کنم، به عقیده من او ... است» (احمدی، 1374: 108).

¹ adult

شخصیت کودک¹:

«بخشی از ساختار شخصیت که شامل نیازها، خواسته‌ها و احساسات هر فرد است.» (بهرامی مویید، 1384: 246). کودک آن بخش از شخصیت است که اطلاعات را به شیوه‌ی احساسی ضبط و در برخورد با حوادث نیز به صورت احساسی عمل می‌کند. در برخورد با حالت شخصیت کودک می‌توان دو حالت کودک را بازشناخت:

- 1) کودک طبیعی²؛ بخشی از حالت شخصیتی کودک به صورت کاملاً خود انگیخته نسبت به محیط واکنش نشان می‌دهد و تحت تأثیر هیچ عاملی جز خود نیست. «رفتار او خلاق، کنجکاو و عاری از هرگونه شکل‌گیری در اثر تربیت است» (همان: 247). لازم به ذکر است کودک طبیعی انرژی خود را از هسته درون گرفته و نیازی به جلب رضایت اطرافیان ندارد.
- 2) کودک انطباق یافته³؛ «بخشی از حالت شخصیتی کودک که خود را با شرایط فشارزای محیط منطبق نموده و به دو صورت کاملاً متفاوت طغیان و سازگاری واکنش نشان می‌دهد» (همان). حتی زمانی که کودک دست به ناسازگاری می‌زند در واقع انتظار والد را در مورد پرخاشگری خود برآورده می‌سازد. کودک انطباق یافته به دو شکل قابل شناسایی است: الف) کودک ناسازگار⁴؛ ب) کودک مطیع⁵

«سرنخ‌های کودک به دو صورت بدنی و کلامی بروز می‌کند. بدنی؛ از قبیل اشک، لرزش لب‌ها، شانه بالا انداختن، بلند خندیدن، وول زدن، ناخن جویدن و ... می‌باشد. سرنخ‌های کلامی شامل؛ ای کاش، دلم می‌خواهد، نمی‌توانم، به من چه، وقتی بزرگ شدم و ... است» (احمدی، 1374: 108).

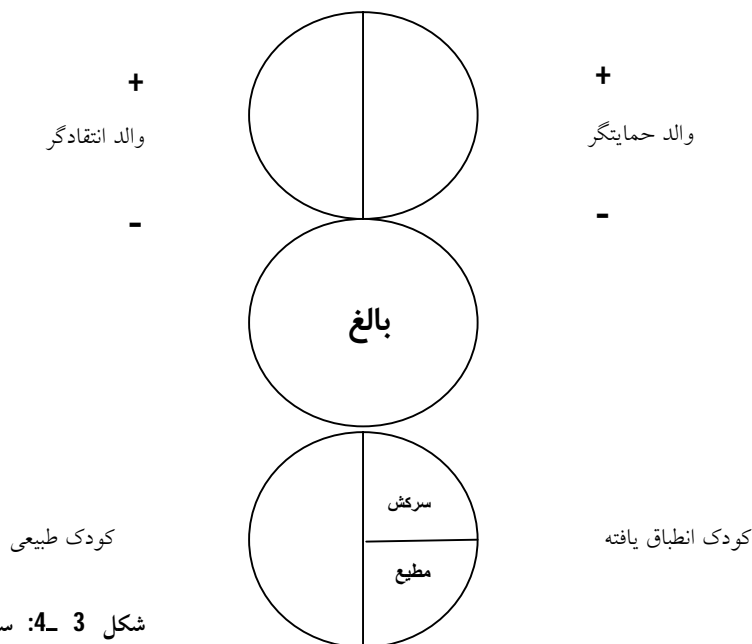
¹ child

² Natural child

³ Adapted child

⁴ Rebellious child

⁵ Adjusted child

شکل 3-4: ساختار کامل شخصیت

تشخیص حالات شخصیتی

«برن در نظریه‌اش تأکید زیادی بر روش‌های مشاهده بیرونی دارد، روش‌هایی برای آزمایش و تحلیل الگوهای درونی و ارتباط بین افراد، او برای تشخیص چهار روش را پیشنهاد می‌کند» (Cornell, 2008)، که عبارتند از:

- 1) **تشخیص رفتاری:** زمانی از این روش در تشخیص حالت‌های شخصیتی استفاده می‌شود که فرد قادر به گزارش حالات درونی خود نیست. «در این روش از سرنخ‌های کلامی و غیر کلامی برای شناسایی حالت‌های شخصیتی استفاده می‌شود که می‌توان این سرنخ‌ها را شامل همه جلوه‌های بیرونی چون تن صدا، حرکات بدن و حالات چهره دانست» (Guey, 2012).
- 2) **تشخیص رفتارهای اجتماعی:** در این روش با مشاهده رفتار فرد در ارتباط با دیگران حالت‌های شخصیت فرد شناسایی می‌شود. یعنی زمانی که فرد مورد نظر با فرد دیگری در ارتباط است، رفتارهای او مورد بررسی قرار گرفته و بر اساس آن حالت‌های شخصیت فرد شناسایی می‌شود.
- 3) **تشخیص براساس گذشته فرد:** به طور کلی بررسی تاریخچه زندگی فردی اطلاعات زیادی را در مورد فرد در اختیار ما قرار می‌دهد. در واقع با بررسی گذشته فرد و این که در ارتباط با والدین کدام بخش از حالات شخصیتی فعال بوده می‌توان اطلاعات زیادی درباره حالت مسلط فرد به دست آورد.

4) تشخیص پدیدار شناختی: «این نوع تشخیصی توسط فرد صورت می‌گیرد. در این روش هر فرد با توجه به رفتار و احساسات درونی تعیین می‌کند که در چه حالات شخصیتی قرار دارد» (Solomon, 2003). اما این نوع تشخیص هم می‌تواند دقیق‌ترین و هم نادرست‌ترین تشخیص باشد.

آسیب شناسی حالات شخصیتی

آسیب¹ «صدمات روان‌شناختی که در اثر هیجانانگیز و اضطراب شدید در انسان به وجود می‌آید.» (بهرامی موید، 1384: 231). برای این که فرد از نظر شخصیتی سلامت باشد باید میان حالات شخصیتی تعادل برقرار گردد، یعنی هر یک از حالات نفسانی به تناسب موقعیت بر شخصیت فرد تسلط داشته باشد. اما گاهی مرز میان حالات شخصیت دچار شکنندگی شده و این حالات با یکدیگر تداخل پیدا کرده و محتوای آن‌ها با هم مخلوط می‌شود، از سوی دیگر گاهی یک حالت شخصیتی با طرد حالات دیگر بر رفتار فرد مسلط شده و در همه موقعیت‌ها بروز می‌کند که در این حالت نیز فرد دچار مشکل خواهد شد. آسیب‌های ساختار شخصیت را به سه شکل می‌توان مورد بررسی قرار داد که آلودگی، طرد و تسلط هستند.

3-2 سطح دوم: تحلیل روابط متقابل

دومین پایه بحث براساس روابطی است که بین افراد رخ می‌دهد، «ارتباط متقابل یک واحد کنش اجتماعی بوده و تحلیل آن به این معنی است که پیام و پاسخ از کدام حالت شخصیتی بروز نموده و هریک از دو فرد در چه وضعیتی نسبت به دیگری قرار دارند» (همان: 69). «آگاهی بر این اصول به افزایش اعتماد به نفس و خود راهبری فرد کمک می‌کند و باعث افزایش هیجان در زندگی می‌شود» (Shafiabadi & Emdady, 2013). در روابط بین فردی تعداد بی‌شماری از این روابط وجود دارد. اما شش نوع از این روابط هستند که از اهمیت و کاربرد بیشتری برخوردار می‌باشند.

1) ارتباط متقابل موازی یا مکمل²:

«نوعی ارتباط بین دو نفر که پاسخ، از همان حالت شخصیتی که مورد نظر پیام دهنده بوده است، ارسال می‌گردد.» (بهرامی موید، 1384: 233). ویژگی منحصر به فرد این نوع روابط قابل پیش بینی بودن آن است. و همین قابل پیش بینی بودن آن باعث می‌شود تا انتظارات فرد در مورد بازخورد دریافتی تأمین شود. «از ویژگی‌های این رابطه قابلیت ادامه یافتن آن تا بی‌نهایت است» (Solomon,)

¹ Trauma

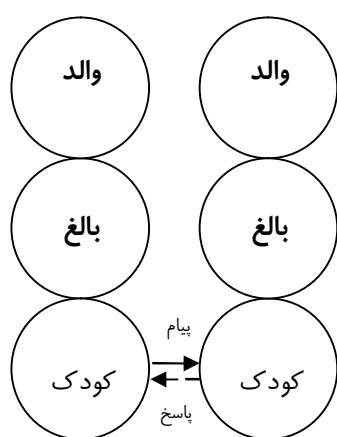
² Complementary transactional

(2003). این نوع روابط در سه سطح رخ می‌دهد که شامل والد - والد، بالغ - بالغ و کودک - کودک می‌باشد.

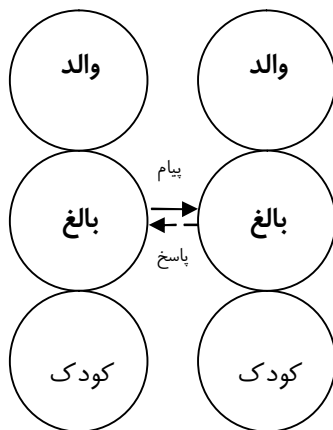
(الف) ارتباط متقابل والد - والد: در این حالت محتویات والد محتوای رابطه را تعیین می‌کند بدون در نظر گرفتن شرایط موجود، یا احساسات کودک.

(ب) ارتباط متقابل بالغ - بالغ: زمانی که ارتباط میان بالغ دو فرد و براساس اطلاعات و واقعیت‌ها برقرار شود این نوع ارتباط شکل می‌گیرد.

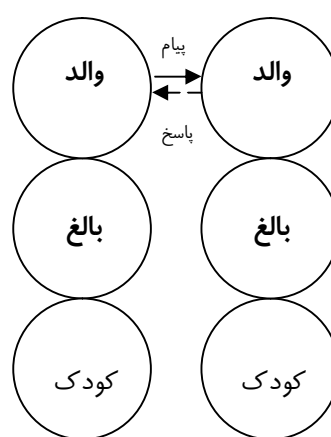
(ج) ارتباط متقابل کودک - کودک: محور این نوع روابط احساسات کودک است و میان کودک در فرد شکل می‌گیرد.

شکل 3-16: ارتباط موازی کودک با کودک

شکل 3-15: ارتباط موازی بالغ با بالغ

شکل 3-14: ارتباط موازی والد با والد

به نقل از دادگستر، 1383: 131-130

(2) ارتباط متقابل متقاطع¹

«ارتباط بین دو نفر که پاسخ طرف مقابل در ارتباط، از آن بخشی از حالات شخصیتی که مورد نظر پیام دهنده بوده است، فرستاده نمی‌شود.» (بهرامی موید، 1384: 233). این نوع ارتباط بسیار شکننده است و احساسات منفی بسیاری ایجاد می‌کند و در صورتی می‌تواند ادامه یابد که یکی از طرفین در هنگام رابطه حالت شخصیتی خود را تغییر دهد. در این جا به چهار نوع مهم آن اشاره می‌شود.

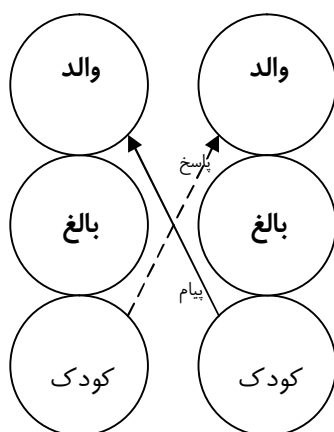
(الف) ارتباط متقابل متقاطع بین والد و کودک: در این حالت یک فرد به فرد دیگر از والد خود پیامی به کودک او ارسال می‌نماید اما فرد دوم به جای پاسخ دادن از طریق کودک خود از والدش به او پاسخ می‌دهد.

¹ Crassel transaction

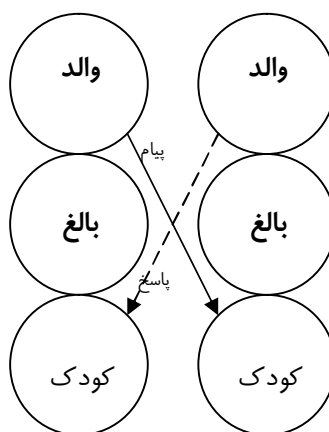
ب) ارتباط متقابل متقاطع بین کودک و والد: در این حالت فرد از کودک خود به والد دیگری با هدف جلب حمایت و برآوردن خواسته‌هایش پیغام می‌فرستد اما طرف مقابل به جای این که از والد به او پاسخ دهد از کودک خود پاسخ می‌گوید. در واقع فرد دیگر با نادیده گرفتن پیام، کودک خود را مرکز توجه قرار می‌دهد و با توجه به این که این رابطه در سطح کودک برقرار می‌شود، خیلی زود به مشاجره و قهر کشیده می‌شود.

ج) ارتباط متقابل متقاطع بین بالغ به بالغ و والد به کودک: اگر در یک ارتباط متقابل فردی تصمیم به برقراری رابطه بالغانه داشته باشد و پیغامی از بالغ خود به بالغ دیگر بفرستد اما شخص مقابل به جای پاسخ بالغانه از طریق والد خود کودک فرد را مورد خطاب قرار دهد.

د) ارتباط متقابل متقاطع بین بالغ به بالغ و کودک به والد: در این حالت نیز پیامی از بالغ به بالغ فرد دیگر با هدف تبادل اطلاعات برقرار می‌گردد، اما گیرنده پیام به جای پاسخ از حالت شخصیتی بالغ خود از کودک پاسخ داده و والد را با هدف بیان یک احساسی یا درخواست یک خواسته مخاطب قرار می‌دهد.

شکل 3-18: ارتباط متقاطع کودک، والد

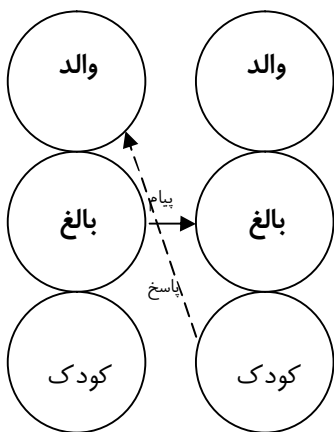

شکل 3-17: ارتباط متقاطع والد، کودک

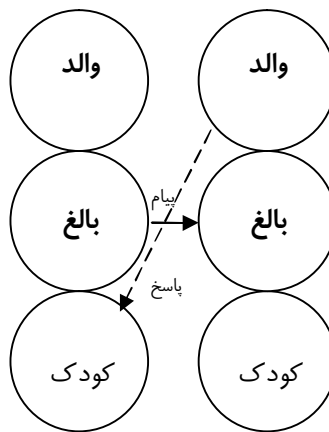
به نقل از
جونز و استوارت

1383: 135

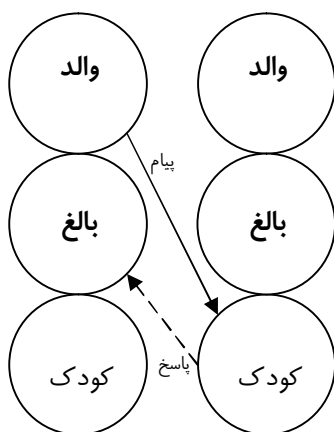
137-

شکل 3-20: ارتباط متقاطع بالغ، بالغ و کودک، والد

شکل 3-19: ارتباط متقاطع بالغ، بالغ و والد، کودک

شکل 3-21: ارتباط متقابل زاویه دارد

به نقل از بهرامی مویید: 1384: 110

3) ارتباط متقابل زاویه دار:

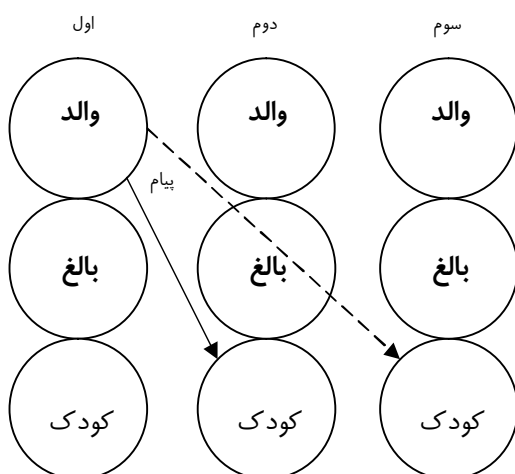
در این نوع ارتباط، یکی از حالت‌های شخصیت پیامی را از والد به کودک فرد دیگر ارسال می‌دارد و فرد دوم به جای پاسخ دادن از کودک به والد فرد پیام را به بالغ ارسال می‌دارد. معمولاً از این نوع رابطه برای گریز از یک رابطه متقاطع استفاده می‌شود که می‌تواند محتوایی دوستانه یا نیشدار داشته باشد.

4) ارتباط متقابل غیر مستقیم:

در این نوع رابطه‌ها دو پیام در آن واحد رد و بدل می‌شود. یکی از آن‌ها پیامی روشن و واضح است که به راحتی در سطح اجتماعی پذیرفته می‌شود، و دیگری پوشیده و پنهان است. «پیامی که می‌توان گفت در سطح روان‌شناختی قرار دارد» (دادگستر، 1383: 140).

5) ارتباط متقابل پنهان¹:

«نوعی ارتباط متقابل بین دو نفر که دو نوع پیام در سطح روان‌شناختی و در سطح اجتماعی ارسال می‌شود اما پیام اصلی که پنهان است همان پیام

شکل 3-22: ارتباط غیر مستقیم

به نقل از بهرامی مویید: 1384: 111

سطح روان‌شناختی می‌باشد. معمولاً در ارتباطات، رابطه متقابل پنهان، آغازگر بازی‌های روانی است.» (بهرامی مویید، 1384: 233). معمولاً ارتباط‌هایی که در سطح روان‌شناختی برقرار می‌شوند بر ارتباط‌هایی که در سطح اجتماعی برقرار می‌شود ارجحیت دارد. (Lapworth, 2011) این نوع روابط به دو شکل دیده می‌شوند.

الف) ارتباط متقابل پنهان با پیام آشکار بالغ به بالغ و پیام پنهان کودک به کودک
ب) ارتباط متقابل پنهان با پیام آشکار کودک به والد و پیام پنهان والد به کودک

¹ Ulterior transaction